

УДК37.014.5

Тригуб Ілона Іванівна

молодший науковий співробітник НДІ освітології
Київського університету імені Бориса Грінченка, м. Київ
i.tryhub@kmpu.edu.ua

ЕКСПЕРТИЗА ЯК СКЛАДОВА ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В ГАЛУЗІ ОСВІТИ: ТЕОРЕТИЧНИЙ АСПЕКТ

Анотація.Стаття присвячена дослідженню сутності поняття «експертиза». Автор описує напрями розвитку наукової експертизи у сфері освіти та компетенції, якими мають володіти експерти в галузі освіти. На думку автора завдання забезпечення наукового супроводу розвитку освіти є нагальним для нашої країни.

Ключові слова:експерт; експерт в галузі освіти; експертиза; експертиза освіти.

В освітній системі України сьогодні набуває особливого значення організація цілеспрямованої роботи з підвищення кваліфікації педагогічних кадрів, зокрема управлінців. В умовах глобалізації, євроінтеграції та інформатизації суспільства освіта перетворюється на один із вирішальних засобів формування людського капіталу, а тому для цілісного дослідження соціально-значущих проблем розвитку сфери освіти України вагомим значенням набуває підготовка фахівців, здатних до експертно-консультативної діяльності в галузі освіти.

Освіта без сумніву потребує фахівців, здатних об'єктивно та конструктивно оцінювати її зміст, якість надання освітніх послуг, проводити експертизу освітнього середовища та надавати консультації педагогічним працівникам всіх рівнів і типів закладів. Проблеми підготовки експертів в галузі освіти та провідних консультантів з питань розвитку системи освіти активно досліджуються у таких країнах, як: США, Великобританія, Німеччина, та Російська Федерація.

Необхідність розв'язання зазначеної проблеми підтверджують дослідження вітчизняних учених, які проводилися за такими напрямами: функціонування та розвиток освітніх систем у контексті глобалізації (В. Андрущенко, В. Кремень, В. Луговий, В. Огнев'юк, М. Степко), теоретико-методологічні основи неперервної професійної освіти (С. Гончаренко, Т. Десятов, О. Мещанінов, С. Сисоєва), створення загального європейського простору науки, освіти і культури (Я. Болюбаш,

К. Левківський, Ж. Таланова, Г. Терещук), теоретичні засади наукового напрямку інтегрованого пізнання освіти – освітологія (В. Огнев'юк, С. Сисоєва, А. Фурман) та зарубіжних учених: філософські та методологічні засади експертизи (М. Алексеев, О. Анісімов, С. Баронене, Г. Прозументова, А. Тубедський, Ю. Швалб, Г. Штомпель), структура експертизи в освіті (С. Бешелев, В. Бухвалова, Ф. Гуревич, Я. Плинер, В. Черепанов), науково-методичне забезпечення експертної діяльності (І. Драннікова, Є. Стачева, Є. Усова, В. Ясвін), експертиза педагогічних об'єктів (М. Браун, Д. Екіерт-Грабоська, Л. Кронбах, С. Лівінгстон, К. Міскел, Д. Олдрод, К. Росс, Дж. Тейлор), можливості експертизи освітніх інновацій, освітніх систем (Л. Буркова, О. Новикова, Т. Новикова, Л. Подимова, В. Сластьонін, О. Шушпанова). Досліджуючи проблеми педагогічної експертизи, науковці наголошують на необхідності забезпечення гуманістичного характеру процесу експертизи (А. Асмолов, С. Братченко, А. Кац), спеціальної роботи із психологічної підготовки до експертизи практичних працівників (А. Асмолов, Л. Логінова).

Разом з тим теоретичні та практичні засади експертизи як складової професійної діяльності управлінців в галузі освіти ще залишаються мало дослідженими.

Мета статті полягає у розкритті теоретичних засад експертизи як складової професійної діяльності управлінців в галузі освіти.

Розглянемо зміст поняття «експертиза».

«*Експертиза*» (від лат. *expertus* — досвідчений, знавець) – розгляд, дослідження експертом-фахівцем якихось справ, питань, що потребують спеціальних знань. На думку І. Чечеля, експертиза представляє собою рефлексію практики, реконструкцію того, що відбувалося, виявлення істотного та розглядається як вид аналізу окремого дослідження, ціллю якого є співвіднесення уявлень про об'єкт, що проходить експертизу із виявленими в результаті експертної діяльності характеристиками цього об'єкта [7].

У найбільш загальному вигляді експертиза в наукових працях розглядається як спосіб аналізу причинно-наслідкових зв'язків не тільки стосовно того, що вже відбулося, але й того, що очікується, має або може відбутися; це спосіб пізнання

певної реальності у тих випадках, коли ця реальність не піддається прямому вимірюванню, обрахуванню і взагалі якому завгодно «об'єктивному дослідженню»[8].

Експертизу можна використовувати у різних сферах життєдіяльності суспільства. Класифікація видів експертиз має велике наукове та практичне значення, оскільки на практиці вона забезпечує правильний вибір знань для проведення експертизи певної проблеми, необхідних для визначення напрямів методичного й організаційного забезпечення даного виду діяльності. Так більшістю сучасних дослідників виокремлюються:

- судова експертиза;
- наукова і науково-технічна експертиза;
- експертиза документів;
- державна експертиза;
- екологічна експертиза;
- експертиза у сфері інтелектуальної власності.

У Державному класифікаторі України Класифікація видів науково-технічної діяльності ДК 015-97 від 30.12.1997, експертна чи консультативна діяльність як така не визначена окремим видом діяльності. Існує лише «Кримінальний процес та криміналістика, судова експертиза П.2 30.00.09».

В останні десятиліття в країнах Заходу набула широкого розповсюдження наукова експертиза у сфері освіти [6], яка здійснюється у формах «педагогічного аудиту», «психолого-педагогічної експертизи», «комплексної гуманітарної експертизи» тощо.

Серед багатьох *напрямів наукової експертизи у сфері освіти* можна виділити наступні [3]:

- 1) експертиза освітніх проектів, що здійснюються під егідою ЮНЕСКО, ЮНІСЕФ та інших міжнародних організацій;
- 2) експертиза регіональних (європейських, азійських тощо) та національних освітніх проектів;
- 3) експертиза тенденцій розвитку або змін змісту освіти;

- 4) експертиза освітніх реформ на різних рівнях освітніх систем;
- 5) експертиза окремих програм, направлених на вирішення конкретних освітніх проблем;
- 6) експертиза навчальних закладів і центрів;
- 7) експертиза підручників, посібників, методичних матеріалів тощо;
- 8) експертиза систем оцінювання знання;
- 9) експертиза психічного та фізичного здоров'я учнів;
- 10) експертиза підготовки кадрів (у тому числі експертів) для освітньої сфери;
- 11) експертиза освітніх ресурсів, інтернет-ресурсів та підручників.

Виокремлені вище напрями наукової експертизи не вичерпують всього спектру проблем для проведення експертизи у сфері освіти, але є найсуттєвішими. Експертиза в освіті є однією з тих галузей науково-практичної діяльності, що активно розвиваються в країнах Заходу, де вже склалася розгалужена ієрархічна система «експертного супроводу проектів» [3], зокрема в галузі освіти. Фактично жодна освітня інновація не обминає експертного оцінювання на тих чи інших етапах свого впровадження і здійснення. Стрімко почали виникати професійні середовища—експертні співтовариства, з центрами підготовки експертів, обговорення нагальних і наукових проблем експертизи в багатьох періодичних виданнях.

Експертиза освіти ж розглядається як спосіб аналізу причинно-наслідкових зв'язків у сфері освіти, причому стосовно не лише того, що вже відбулося в освіті, але й того, що очікується, що повинно або може відбутися [6, 340].

Проведення експертизи освіти є опосередкованим (через експерта) пізнавальним процесом. Ця діяльність спрямована на визначений об'єкт за допомогою предмета пізнання, що покликаний виділити в об'єкті ті його властивості й стани, які складають мету цієї діяльності. Предмет експертизи освіти ж визначають, як коло питань, що вирішуються при її провадженні. Експертиза — порівняно нова технологія в освіті, яку науковці запропонували для мінімізації розбіжностей між проектом і результатом його втілення [8].

Експертна діяльність потребує не тільки високої кваліфікації фахівця, а й відповідної підготовки. Експертів потрібно готувати до професійного спілкування,

важливо технологізувати процедури проведення експертиз для захисту експертних висновків від необ'єктивності, політичної заангажованості, упередженості.

На думку російських вчених, експертна підготовка має здійснюватись на основі базових програм підготовки, а саме [8]: поглиблених програм для підготовки та підвищення кваліфікації власне експертів; освітніх програм для осіб, залучених до прийняття рішення про проведення і призначення експертиз.

У першому випадку (розробка поглиблених програм для підготовки та підвищення кваліфікації експертів) йдеться про те, що особи, які починають працювати експертами, вже мають професійну кваліфікацію в певній області знання, тому їх потрібно ознайомити з методологією науки, методологією експертної діяльності та специфікою «експертного мислення», глобальними тенденціями до розширення міждисциплінарних зв'язків тощо. У другому (розробка освітніх програм для осіб, залучених до прийняття рішення про проведення і призначення експертиз) – йдеться про розкриття можливостей та обмежень експертних досліджень при вирішенні актуальних проблем сучасного суспільства. Потенційні замовники експертиз мають усвідомлювати її можливості, достатньо повно і адекватно розуміти її завдання.

До компетенцій, якими мають володіти експерти в освіті, Центр експертизи проектів і програм Мельбурнського університету відносить [8, 341]:

- здійснення на практиці експертизи високої якості;
- ефективне використання у професійній діяльності наукової та професійної літератури з експертизи і оцінювання;
- застосування нових знань і нових умінь в обраних для праці областях експертизи і оцінювання;
- здатність до синтезу у використанні ключових концептів й теорії експертного оцінювання;
- здійснення оцінки та експертизи програм і проектів на високому рівні компетентності, дослідницького планування та виконання;
- вміння надавати допомогу колегам при проведенні ними оцінок та експертиз, використовувачивласні професійні знання та уміння;

– володіння засадами етичного здійснення експертиз і оцінок.

З метою виконання постанови Кабінету Міністрів України від 28.10.09 № 1182 «Питання підвищення ефективності координації здійснення фундаментальних наукових досліджень» було створено Експертну раду з питань оцінювання тем фундаментальних науково-дослідних робіт при Національній академії наук України для експертизи робіт, що заплановані до фінансування за рахунок коштів Державного бюджету України [4]. У результаті цього було створено Порядок [1], що визначає процедуру проведення експертизи тем фундаментальних науково-дослідних робіт, які передбачається фінансувати за рахунок коштів державного бюджету.

Даним Порядком ототожнюються поняття *«експертна оцінка»* та *«експертиза»*. Експертиза тем фундаментальних досліджень здійснюється з метою визначення їх наукового рівня, координації фундаментальних досліджень в Україні, підготовки обґрунтованих висновків щодо доцільності проведення досліджень за темою. Основними завданнями експертизитаем фундаментальних науково-дослідних робіт є: встановлення відповідності тем фундаментальних науково-дослідних робіт, фінансування яких головними розпорядниками бюджетних коштів передбачається здійснювати за рахунок коштів державного бюджету, сучасному рівню наукових знань, тенденціям науково-технічного прогресу; можливість створення наукового підґрунтя розвитку прикладних наукових досліджень, орієнтованих на забезпечення технологічного розвитку національної економіки, для визначення доцільності фінансування витрат за кожною науково-дослідною роботою.

Права та обов'язки замовників, членів Експертної ради як організатора експертизи, експертів, а також відповідальність за правопорушення учасників експертизи визначаються згідно із Законом України «Про наукову і науково-технічну експертизу» [2].

Для унаочнення проведення експертизи тем фундаментальних науково-дослідних робіт розглянемо порядок її організації та проведення. Так, замовник експертизи подає до Експертної ради такі документи: – лист-клопотання (заяву) щодо проведення експертизи тем фундаментальних досліджень; – перелік тем

фундаментальних досліджень, що заплановані замовником експертизи до виконання у відповідному фінансовому році; – інформацію щодо кожної теми фундаментальних досліджень, яка включена до бюджетного запиту на відповідний фінансовий рік (далі – інформація щодо теми фундаментальних досліджень) за визначеною формою. У випадку, коли дослідження за темою проводяться в рамках відомчої програми наукових досліджень, головний розпорядник коштів Державного бюджету України (замовник експертизи) подає до Експертної ради матеріали, що розкривають зміст, мету та завдання програми (концепцію програми, перелік заходів тощо). Додаткові матеріали, розрахунки, обґрунтування, потрібні для підготовки висновків наукової експертизи, мають бути своєчасно подані на вимогу Експертної ради. Експертна рада надає консультації з процедурних питань, реєструє подані заяви і форми та направляє їх до відповідних секцій Експертної ради для здійснення експертизи.

Висновки. Таким чином, проблема експертизи як складової професійної діяльності в галузі освіти є важливою для підготовки управлінців. На думку українських дослідників [5], першочерговим завданням забезпечення наукового супроводу розвитку освіти має стати створення та впровадження у систему вищої освіти нової спеціалізації з підготовки експертів в галузі освіти.

Експерти в галузі освіти відносяться до категорії висококваліфікованих фахівців, процес підготовки яких досить складний. Будучи високими професіоналами в певній галузі, вони володіють базовими та спеціальними компетенціями, що забезпечують їм можливість виступати в якості експертів, консультантів, аналітиків, розробників з широкого кола взаємопов'язаних аспектів і напрямків інноваційного розвитку освіти.

Як показує наукова практика, експертам в галузі освіти необхідно розумітися не тільки у державній та регіональній політиці в галузі розвитку освіти, добре знати зміст і цільову спрямованість реалізованих інноваційних проектів у сфері своєї професійної діяльності (у дошкільній або загальній середній освіті, в економіці освіти, в навчанні дітей-інвалідів тощо), а й володіти технологіями самого процесу

консультування, експертизи, діагностики проблем розвитку закладів освіти, проектної діяльності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Додаток 3 до постанови Президії НАН України від 09.12.2009 № 327. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www1.nas.gov.ua/infrastructures/Legaltexts/nas/2009/regulations/OpenDocs/091209_327_3.pdf
2. Закон України «Про наукову і науково-технічну експертизу». – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/51/95-%D0%B2%D1%80>
3. Леонтьев Д. А., Иванченко Г. В. Комплексная гуманитарная экспертиза: методология и смысл / Д. А. Леонтьев, Г. В. Иванченко. – М., 2008. – 135 с.
4. Нормативні акти з питань проведення експертизи тем фундаментальних НДР, які передбачається фінансувати за рахунок коштів державного бюджету. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www1.nas.gov.ua/infrastructures/Legaltexts/ResearchTopics/0E/Pages/default.aspx>
5. Огнев'юк В. О., Сисоєва С. О. Науковий напрям інтегрованого дослідження сфери освіти – освітологія / В. О. Огнев'юк, С. О. Сисоєва // Креативна педагогіка: наук.-метод. журнал / Академія міжнародного співробітництва з креативної педагогіки. – Вінниця, 2012. – Вип. 5. – 108 с. – С. 32 – 41.
6. Чепань М.-Л. А. Психологічна експертиза освіти / М.-Л. А. Чепань // Збірник наукових праць Інституту психології імені Г. С. Костюка Національної АПН України «Проблеми загальної та педагогічної психології» (Том XII, ч. 5). – К. – С. 337-341.
7. Чечель И. Д. Эксперт-консультант по вопросам образования: особенности подготовки и направления деятельности / И. Д. Чечель. – [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://iuorao.ru/20120930/222-2012-10-02-08-55-39>
8. Экспертиза в современном мире: от знания к деятельности / Под ред. Г. В. Иванченко, Д. А. Леонтьева. М.: Смысл, 2006. – 452 с.

Рецензент

Галицька М. М. – канд. пед. н.

Стаття надійшла до редакції 05.03.2014

ЭКСПЕРТИЗА КАК СОСТАВЛЯЮЩАЯ ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ В ОБЛАСТИ ОБРАЗОВАНИЯ: ТЕОРЕТИЧЕСКИЙ АСПЕКТ

Трыгуб Илона Ивановна

младший научный сотрудник НИЛ освитологии

Киевский университет имени Бориса Гринченко, г. Киев

i.tryhub@kmpu.edu.ua

Аннотация. Статья посвящена исследованию сущности понятия «экспертиза». Автор описывает направления развития научной экспертизы в сфере образования и компетенции, которыми должны обладать эксперты в области образования. По мнению

автора задача обеспечения научного сопровождения развития образования является неотложной для нашей страны.

Ключевые слова: эксперт; эксперт в области образования; экспертиза; экспертиза образования.

EXPERTISE AS PART OF PROFESSIONAL ACTIVITIES OF EDUCATION: THEORETICAL ASPECTS

Ihona I. Tryhub

junior researcher of Osvitology Lab
BorysGrinchenko Kyiv University, Kyiv
i.tryhub@kmpu.edu.ua

Abstract. The article investigates the essence of the concept of «expertise». The author describes the areas of scientific expertise in the field of education and competences, which should have expert of education. The author believes that the task of providing scientific support to the development of education is essential for our country.

Keywords: expert; expert of education; expertise; examination of education.

REFERENCES (TRANSLATED AND TRANSLITERATED)

1. Annex 3 to the Resolution of the Presidium of NAS of Ukraine of 09.12.2009 № 327. - [Electronic resource]. - Mode of access: http://www1.nas.gov.ua/infrastructures/Legaltexts/nas/2009/regulations/OpenDocs/091209_327_3.pdf (in Ukrainian).
2. Law of Ukraine "On the scientific and technical expertise". - [Electronic resource]. - Mode of access: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/51/95-%D0%B2%D1%80> (in Ukrainian).
3. Leontev D. A., Yvanchenko H. V. Integrated humanitarian expertise: methodology and meaning / D. A. Leontev, H. V. Yvanchenko. – M., 2008. – 135 p. (in Russian).
4. Regulations for the examination of the fundamental research topics, to be financed from the state budget. - [Electronic resource]. - Mode of access: <http://www1.nas.gov.ua/infrastructures/Legaltexts/ResearchTopics/0E/Pages/default.aspx> (in Ukrainian).
5. Ohneviuk V. O., Sysoieva S. O. Scientific direction of integrated studies education - osvitolohiya / V. O. Ohneviuk, S. O. Sysoieva // *Kreatyvna pedahohika: scientific-method. journal / Academy of International Cooperation of creative pedagogy.* – Vinnytsia, 2012. – Vyp. 5. – 108 s. – P. 32 – 41. (in Ukrainian).
6. Chepa M.-L. A. Psychological expertise of education / M.-L. A. Chepa // *Proceedings of the Institute of Psychology at the GS Kostyuk National Academy of Pedagogical Sciences of Ukraine «Problemy zahalnoi ta pedahohichnoi psykholohii» (Tom KhII, ch. 5).* – K. – P. 337-341. (in Ukrainian).
7. Chechel Y. D. Expert Consultant on Education Question : Features preparation and direction activities / Y. D. Chechel. – [Electronic resource]. - Mode of access: <http://iuorao.ru/20120930/222-2012-10-02-08-55-39> (in Russian).
8. Expertise in the modern world: from knowledge to activities / Pod red. G. V. Ivanchenko, D. A. Leont'eva. M.: Smysl, 2006. - 452 p. (in Russian).